

VAKIFLARDA EVLADİYE DAVALARI

*Dr. Şebnem AKİPEK**

*Dr. Hüseyin ALTAŞ**

I. VAKIFLARDA EVLADİYE KAVRAMI

Vakıflar genel olarak hayri ve zürri vakıflar olmak üzere iki kısımda incelenebilir¹. Hayri vakıflar sevap ve ibadet gibi bir fiil işlemek amacıyla, doğrudan doğruya tüm insanlığa veya sınırlı bir kesime, mesela sadece fakirlere ve kimsesizlere yardım için kurulan vakıflardır². Bu tür vakıflarda vâkıfın ailesinin de bu vakıftan yararlanması mümkündür. Bu husus, yani vâkıfın ailesinin de bir vakıftan yararlanması o vakfın hayri olma özelliğini kaybettirmez. Hayri vakıflarda amaç, genel olarak herkesin yararlanması olduğuna göre, vâkıfın ailesi de "herkes" kavramı içinde sayılmalıdır³.

Zürri vakıflar vakfedenin zürriyetinden olanların bu vakıftan faydalanmalarını kabul eden vakıflardır. Zürri vakıflarda amaç, vakfedenin aile fertlerinin vakıftan yararlanmalarını sağlamak olduğundan bunlara zürri vakıflar denilmiştir⁴. Zürri vakfa aile ve soydan gelenler için vakıf adı da verilir. Genel olarak aile vakıflarını başlangıçtan beri vakfeden kişinin kendisine yahut her hangi bir kişiye ya da belli bir takım kişilere vakfedilen vakıflardır şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu kişilerin yararlanmasından sonra vakıf

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Elemanı

1. Akgündüz Ahmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Ankara 1988, sh.200 vd.
2. Yener Serhat, Hayrat Vakıf Mallarının Hukuki Durumu Üzerine Bir İnceleme, REVAK, Sivas 1992, sh.92 vd.
3. Tavsiye edilen vakıf türü, önce vakfedenin ailesinden bir iki kuşağın yararlanması, sonradan bu vakfın kamuya hizmet sağlayacak vakfa dönüştürülmesi, kamu yararı ile aile yararını dengelemesi bakımından, takdire şayandır. Bkz. Akgündüz, sh.210 vd.
4. Akgündüz, sh.200-201

bir hayır amacına yönelse de durum değişmez. Örneğin, vakfeden kişi önce kendisine sonra çocuklarına daha sonrada bir hayır amacına yönelik vakıf kurabilir. Vâkıf genellikle zengin olmakla birlikte, fakir ve yardıma muhtaç çok sayıda akrabası varsa, zürri ya da evladiye vakfı diye adlandırılan bir vakıf kurmayı tercih etmektedir⁵. İslam hukukunda özellikle Mısır'da zürri vakıflar aleyhinde bazı görüşler ortaya atılmakta ve bu tür vakıfların ortadan kaldırılması görüşleri savunulmaktadır⁶. Ancak, İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre⁷, mevcut zürri vakıfların korunması ve yenilerinin kurulması zaruridir. Çünkü istendiğinde bağış yoluyla da yapılabilecek bir yardımın, vakıf yoluyla yapılması kişide var olan hayır yapma duygusunun ispatıdır⁸. Bu vakıflar sayesinde, vâkfedenin mallarının, zürriyeden artan kısmından kamunun yararlanması sağlanmış olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, evladiye vakfının sırf bazı mirasçılarını mirastan mahrum etmek amacıyla yapılıp yapılmadığıdır. Evladiye vakfı kurmak amacıyla bazı mirasçılarının mahfuz hisseleri ihlal edilmemelidir. Medeni Kanun'da var olan mirasa ilişkin kurallar evladiye vakfı kurmak için yok sayılamaz. Gerçek kişiler yaşamları boyunca tabii ki malları üzerinde dilediği tasarrufta bulunabilir. Ancak, ölüme bağlı bir tasarrufla evladiye vakfı kurulabilmesi için, mirasçılarının kanuni hakları ihlal edilmemeli, miras hukukumuzun temelini oluşturan mahfuz hisseye ilişkin kurallar çiğnenmemelidir. Aksi halde mirasçılar tarafından bu vakıf işlemi iptal ettirilebilir.

II. EVLADIYE VAKIFLARININ AMAÇ VE ÖNEMİ

Özellikle Osmanlı döneminde çok sık rastlanan evladiye vakıflarının en önemli amacı, aileyi dağılmadan bir arada tutabilmektir. Günümüz dünyasında da, aileyi bir arada tutmanın önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Özellikle, batı dünyasında büyük önem ve hız

5. Her ne kadar Akgündüz(sh.200 vd.) bu vakıfları "evlatlık vakıfları" olarak isimlendirirse de, bize göre, "evlatlık" kelimesi, evlat edinme işlemi veya bu yolla edinilen evladı çağrıştırdığından, "evlatlık" yerine "evlâdiyem" kelimesinin kullanılması ve vakıflarında "evlâdiyem vakfı" şeklinde isimlendirilmesi yerinde olacaktır. Esasen Arapça kökenli bir kelime olan evlâdiyem/evladiyyet kelimesi " evlada kalması şartlı vakıf(evkaf)" anlamına gelir. Bu nedenle belirttiğimiz türdeki vakıfları anlatmak amacıyla sadece "evlâdiyem" kelimesinin kullanılması yeterlidir. Özin Mustafa Nihat, Osmanlıca Türkçe Sözlük, İstanbul 1959
6. Akgündüz, sh.201
7. Akgündüz, sh. 202 ; Osmanlıda zürri vakıflar caizdi, bu nedenle zürri vakıflar Osmanlı döneminde çoğunlukla uygulanan vakıf türüydü.
8. Akgündüz, sh.202 vd.; "Fakire sadaka sadakadır, akrabaya sadaka ise hem sadaka hem sıladır" sözü zürri vakıfların temelidir.

kazanan aileyi koruma arayışları da bunun delilidir. Bu nedenle biz, evladiye vakıflarını kurma yoluyla, ailenin korunmasını ve bir arada tutulmasını sağlamayı günümüz hukuk düzenlerine ve kişilere de tavsiye etmekteyiz. Başka bir deyişle, bu tür vakıfların tekrar geliştirilmesi toplum ve aile düzeni açısından son derece faydalı olacaktır. Esasen Türk-İsviçre Medeni Kanunlar'ında bu vakıfların gelişmesi için pozitif düzenleme mevcuttur. Medeni Kanun'un 322. maddesinde düzenlenen "Aile Vakfı"na ilişkin hükümlere dayanılarak bu tür vakıfların kurulması mümkündür⁹. Bu maddeye göre, "Aile efradının talim ve terbiyesine, teçhiz veya muavenetine ve bunlara mümasil gayelere muktezi masarifin tediyesi için, eşhas veya miras hukukuna dair olan hükümlere tevkifan aile vakıfları" tesis edilebilir. Bu maddenin tarihçesi incelenirse, önceleri Türk hukuk düzeninde var olan evladiye vakıfları İsviçre Medeni Kanunu'na girmiş, oradan da bizim bu müesseseyi tekrar almış olmamız muhtemeldir. Kısaca eski hukuk düzeninde var olan evladiye vakıflarının tekrar Medeni Hukuk kuralları çerçevesinde canlandırılması toplumsal barış için faydalıdır.

Varlıklı kişilerin evladiye vakfı kurmaları günümüzde de teşvik edilmelidir. Çünkü, bu tür vakıflar hem vakfedenin mallarından evlatlarının yararlanmasını, malların arta kalan kısımlarından da kamunun faydalanmasını sağlamaktadır. Bu tür vakıflar, zengin mal varlığından hem aile bireylerin hem de fakir ve muhtaç olanların yararlanmasını sağladığı için, toplumsal barışa ve huzurun sağlanmasına da yardımcı olmaktadır. Hukuk tarihimizde önemli bir yere sahip olan evladiye vakıflarının¹⁰ çoğalmasını teşvik etmenin hukuk sistemi ve toplum açısından son derece faydalı olacağı kanımsındayız.

III. EVLADİYE VAKIFLARININ KURULMASI

Zürri vakıf kurmak isteyen vâkif, genellikle vakıf gelirlerinden çocuklarını ve/veya çocuklarının çocuklarını(torunlarını) yararlandırmayı şart koşarak mallarını vakfeder. Bu tür bir vakıfta vakfeden, vakıftan yararlanacak kişilerin isimleri ile vakıf gelirleri ve

9. Erkilet Şaban, Vergi Hukuku Muhasebe ve Bütçe İlkeleri Açısından Vakıflar ve Derneklerin Vergilendirilmesi , Ankara 1991, sh.22; Ballar Suat, Yeni Vakıflar Hukuku, İstanbul 1991, sh.182 vd. ; Akınal Teoman/Tezel Adnan, Medeni Kanuna Tabi Vakıfların Kuruluş İşleyiş ve Gelişimindeki Aksaklık ve Zorluklar, Türkiye'de Medeni Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları, İstanbul 1975, sh.196-197

10. Akgündüz, sh.201 vd.

mallarından ne şekilde yararlanacaklarını, ayrıntılı bir biçimde vakıf senedinde belirler. Vakfeden, vakıf senedinde evlat kavramını bir defa kullanırsa, bu vakfın gelirlerinden ve mallarından sadece kendi çocuklarının yararlanması mümkündür¹¹. Vâkıfın ne torunlarının ne de ayrıca belirtmediği sürece usulü veya başka bir akrabasının bu vakıftan yararlanması kural olarak mümkün değildir¹². Ancak, vâkıfın vakıf senedini hazırlarken kullandığı ifadeden torunlarının da bu vakıftan faydalanmalarını amaçladığı anlaşılabilirse, bu durumda o vakfın gelirlerinden ve mal varlığından torunları da yararlanabilirler¹³. Buna karşılık vakıf senedinde, evlat kelimesinin iki defa zikredilmesi durumunda (evladımın evladı şeklinde), vâkıfın açıkça çocuklarının çocukları ve diğer akrabalarının da bu vakıftan yararlanmasını arzuladığı anlaşılır. Ancak, kuşkusuz vâkıfın kendi iradesini açık bir şekilde ortaya koyarak, belirttiğimiz bu kapsamı daraltması mümkündür. Örneğin, vâkıf, kurduğu vakfın gelirini sadece ailede üniversite tahsili görenlere özgüleyebileceği gibi, sadece fakir evladım yararlınsın da diyebilir. Böyle bir ifade de geçen evlat kelimesinin yorumlanarak eşi de kapsadığını savunmak yanlış olmaz¹⁴.

Vâkıf, vakfın geliri ve mallarından kimin ya da kimlerin yararlanacağını belirledikten sonra, genellikle vakıf senedinde belirttiği bu kimselerin galleyi (geliri) ne şekilde ve hangi oranda bölüşeceklerine de yer verir. Bu hususun vakıf senedinde düzenlenmemesi halinde, galleinin belirtilen kişiler arasında eşit bölüşüleceğinin kabulüne şüphe yoktur. Evladiye vakıflarında galle alabilecek bir üst kuşak varken alt kuşak gelirlere yararlanamaz¹⁵. Örneğin, vâkıfın

11. Karınabadizade Ömer Hilmi/ Sungurbey İsmet, Eski Vakıfların Temel Kitabı, İstanbul 1978, sh.53 vd; Akgündüz, sh.204
12. Hatemi Hüseyin, Medeni Hukuk Tüzel Kişileri, C.I, İstanbul 1979, sh.418-419; Karınabadizade/ Sungurbey, sh.53 vd.
13. Eski vakıflarda bu husus genellikle, "vakfımın gallesini neslen ba de neslin vakfettim" (vakfımın gelirini bir nesilden diğerine vakfettim) gibi bir ibare kullanılması halinde anlaşılabilirdi. Dolayısıyla bu tür bir ibare içeren vakıf senedi bulunduğu takdirde, vakfedenin torunları da bu vakıftan yararlanıyorlardı. Karınabadizade/ Sungurbey, sh.53 vd.; Buna göre, günümüzde de evladiye vakıfları kurulabilir. Örneğin, Hüseyin Altaş soyundan gelen üniversite tahsili yapanlara şu mallarımı veya gelirlerimi vakfettim şeklinde bir vakıf kurulabilir. Ya da, Şebnem Akipek soyundan gelen ikinci nesle kadar olanlar şu mallarımın geliri ile oluşan vakıftan yararlanabilirler, sonrada bu vakıftan herkes faydalanabilir şeklinde bir vakıf kurulabilir.
14. Karınabadizade/ Sungurbey, sh.53-54; Hatemi, sh.419 vd.; Zira, dar anlamda aile kavramı içinde bulunan eş kavramını "çoluk-çocuk" kavramıyla birlikte anlamaya toplum olarak alıştığımızdan, bu yönde yaygın bir kullanım mevcuttur. Zaten, evladiye vakfının eşin miras haklarını ihlal etmesi de hukuken mümkün değildir.
15. Karınabadizade/ Sungurbey, sh.54-55

çocukları varken torunlarına galle dağıtılmaz. Örneğin, vâkîfın üç çocuğu vardır, bunlardan biri ölmüş ise, ölene düşen pay onun çocuklarına değil vâkîfın kalan iki çocuğuna verilir¹⁶.

Günümüzde aile vakfı olarak isimlendirdiğimiz, zürri vakıflarda, galleden yararlanacak evladın vakıf senedinde belirlenmesi gerekir. Ancak, özellikle evlat kavramının ilk nesil alt soy ile sınırlanmayıp, geniş tutulduğu durumlarda, zamanla neslin ilerlemesi ile hem evlat kapsamına girenlerin sayısında büyük artış olur hem de vakfın gallesinden yararlanacak evladın tespiti önemli ölçüde zorlaşır. Bu problemlerin çözüldüğü davalara, evladiye davaları denilir. Vakıf müessesini icat eden, geliştiren ve sıkça uygulayan bir hukuk tarihimiz olduğundan bu tür davalar halen yargıyı meşgul etmeye devam etmektedir.

I V. EVLADİYE DAVALARI

Bir kimsenin, vakfedenin evladından olup olmadığının tespit edilmesi için açılan davalara evladiye davaları denir¹⁷. Dolayısıyla, vâkîf evladı olduğunu(vakfedenin soyundan geldiğini) iddia eden kişinin, evladiye davası açması gerekir.

1. EVLADİYE DAVASININ NİTELİĞİ VE TARAFLARI

Evladiye davaları, vakfedenin soyundan geldiğini iddia eden kişi tarafından açılır ve iddiasını da bu kişinin ispat etmesi gerekir¹⁸. Hakim davacıyı vakfedenle ilgilendirecek ve o vâkîfın evladı olduğunu kabule imkan verecek mahkeme ilamı, nüfus kaydı, vaset ilamı hatta tanık beyanı gibi delilleri değerlendirerek kararını verir¹⁹. Evladiye davaları usul hukuku açısından tespit davası niteliğini taşır²⁰. Dolayısı ile bu dava sonucu verilen hüküm bir tespit

16. Akgündüz, sh. 207

17. Yener Serhat M., Vakıf Evladiyetinin Tespiti Davası, REVAK dergisi 1997,sh.105

18. Yener, Evladiyet, sh.105 vd. ; 18.HD.nin 25.1.1994 T., 13922/583 sayılı kararına göre, "vakfın evladı olduğunu ileri sürenin bu iddiası yeterli delil ile ispatlanmalıdır." ; Yener, Evladiyet, sh. 106

19. Y.6.HD si bu hususu, " Vakıf evladından olduğunun tespiti davasında varsa vakıflar idaresindeki kayıt ve belgelerinden yararlanmak ve vakıfa bağlantıyı sağlayacak tüm deliller bir arada değerlendirilerek bir karar verilmesi gerekir" diye açık bir dille belirtmiştir. Y.6.HD.sinin 21.3.1978 T. ve 2068/127 sayılı kararı(Yener, Evladiyet, sh.106)

20. Bir hukuki ilişkinin var olup olmadığının tespiti için açılan davalara tespit davası denir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kuru Baki, Tespit Davaları, Ankara 1963; Kuru/Arslan/Yılmaz, Medeni Usul Hukuku, Ankara 11.Bası. Ankara 1999, sh. 263 vd.

hükmüdür. Uygulamada kolaylık sağlamak ve zaman kaybını önlemek amacıyla genellikle evladiye davaları tevliyet ve galle fazlası davalarıyla birlikte açılır²¹.

Vâkif evladından birinin alacağı, evladiyenin tespiti kararı kendisiyle aynı derecede olan diğer evlatlar açısından da geçerli olur. Başka bir deyişle, onların da ayrıca tespit yaptırmasına gerek yoktur²². Ancak, bu kuralın uygulanabilmesi için vâkif evladı statüsündeki kişilerin mutlaka aynı derecede, örneğin kardeş olmaları gerekir. Aksi takdirde, evladiyeden olduğunu iddia eden herkesin ayrı dava açması ve kendi durumunu tespit ettirmesi zaruridir²³. Buna karşılık mahkeme kararı ile vâkif evladı olduğunu ispat etmiş kişilerin çocuklarının da vâkifin soyundan olduklarını ispat için ayrıca mahkeme kararı istenmez. Bu kişiler için nüfus kaydı esas alınarak işlem yapılır. Bu husus açık bir şekilde, Vakıflarda İntifa Hakkının Ne Surette Tespit ve İfa Edileceği Hakkında Vakıflar Nizamnamesine Ek Nizamnamesinin 7. Maddesinin II. Fıkrasında düzenlenmiştir.

Evladiye davasının davalı tarafını ise, kural olarak vakıflar idaresi oluşturur. Ancak, mülhak bir vakıf söz konusuysa, davacının husumeti hem vakıflar idaresine hem de mülhak vakfın müteveli heyetine yöneltilmesi gerekir.

2. EVLADIYE DAVASINDA GÖREV VE YETKİ

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu vakıflarla ilgili davalar açısından görevli mahkemeyi özel bir düzenleme ile belirlemiştir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 8.maddesinin I.fıkrasına göre vakıflarla ilgili bütün dava ve işler asliye hukuk mahkemesin-

21. Tevliye bir vakfın kimler tarafından yönetileceğini gösterir. Bir vakfın gelirlerine ise, galle denir. Geniş bilgi için bkz.Yener Serhat, Mülhak Vakıflarda Tevliyet ve Galle Fazlasına Müstehikliğinin(Hak Sahipliğinin)Tespiti, Balıkesir Barosu Dergisi, Balıkesir 1994, sh.20 vd.
22. Bu husus, Y.18. HD.sinin 10.10.1995 T., 9849/9951 sayılı kararı ile de desteklenmektedir. Anılan bu karar göre, "Ana baba bir kardeş evlattan birinin aldığı evladiyet hükmü, aynı derecedeki diğer evlat hakkında dahi uygulanır.", Karar için bkz. Yener, Evladiyet, sh.106
23. Nitekim Yargıtay 18.ci daire verdiği bir kararında, davacının kendi evladiye bağıını elverişli delillerle ispatlamaması halinde, sadece onun annesi ve kendi çocuğunun vakıftan yararlanması olmasının davacının vakıf evladı olduğu yönünde bir karar verilmesi için yeterli olmadığını belirtmiştir. Anılan karar için bkz. Y.18.HD.31.3.1998 T., 1998/2815 E., 1998/3429 sayılı kararı (YKD..Mayıs 1998,Sa.5,C.24, sh.717-719

de görülür. Evladiye davaları da vakıflarla ilgili bir dava olduğuna göre, bu dava bakımından görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesidir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 9. maddesine göre, genel yetkili mahkeme davalının ikametgahı mahkemesi olmakla birlikte, vakıflarla ilgili işlerde dava davacının ikametgahı mahkemesinde görülür²⁴. Genel yetki kuralının istisnası olan, yani davacının ikametgahı mahkemesinde görülecek işler arasında, Medeni Kanun'a göre talepte bulunanın ikametgahı mahkemesinde görülecek işler şeklinde bir istisnaya yer verilmiş²⁵ ve bu istisnalar arasında da vakıflar ile ilgili davalar örnek olarak sayılmıştır. Bu nedenle evladiye davaları, davacının ikametgahı asliye hukuk mahkemesinde görülecektir.

24. Yener, Evladiyet, sh.106 vd.

25. Kuru/Arslan/Yılmaz, sh.157; Nitekim yetkili mahkeme, Medeni Kanun'un 77.maddesinin son fırasında; vakfedenin ikametgahı asliye hukuk mahkemesi olarak açıkça belirlenmiştir.